

Bouwstenen voor de inrichting van het voormalige Visioterrein

Haaren, september 2018

Inleiding

Op verzoek van de *Stichting behoud en herstel historisch groen Grave* heeft het Coördinatiepunt Landschapsbeheer van het Brabants Landschap suggesties aangedragen voor de herinrichting van het voormalige Visioterrein. De ideeën kunnen worden beschouwd als bouwstenen om te komen tot een totaalplan. Uitgangspunt daarbij is dat het terrein, zoals ook voorgesteld in de Vestingvisie Grave, een open en groen publiek park wordt waarin het militaire verleden van Grave beleefbaar is. Naast deze cultuurhistorische component krijgen ook natuur en recreatie een centrale rol. Bij natuur gaat het om beleving, educatie en het vergroten van de biodiversiteit.

In de Vestingvisie wordt aangegeven dat de oude verdedigingswerken als groene gordel rond de stad liggen. Waar mogelijk worden de vestingwerken beter zichtbaar gemaakt. De 'precisie' daarvan neemt af naarmate de afstand tot het oude vestingstadje toeneemt. Voor het voormalige Visioterrein betekent dit dat het cultuurhistorische aspect dicht tegen de Elizabethstraat overheerst. Verder van de stad af kunnen andere functies een grotere rol spelen.

Bij deze bouwstenen voor de inrichting van het voormalige Visioterrein wordt uitgegaan van een natuurlijk open middenterrein met overwegend kruidenrijk grasland dat vrij toegankelijk is via enkele voetpaden en/of fietspaden. Langs de randen is het open terrein omzoomd door oude bomen. Binnen het terrein bevinden zich enkele specifieke elementen die de natuurwaarden, de cultuurhistorische waarden en de gebruikswaarde van het terrein versterken. Op de volgende pagina's worden deze specifieke elementen gepresenteerd.

De waarde van 'groen' voor de mens

Uit tal van wetenschappelijke onderzoeken blijkt dat een groene omgeving veel voordelen biedt. Een natuurlijke omgeving kan op verschillende manieren bijdragen aan de gezondheid van de mens, van kinderen tot ouderen. Natuur kan bijdragen aan herstel van stress, het kan aanzetten tot sociaal contact, het kan bijdragen aan een optimale ontwikkeling van kinderen, het kan persoonlijke ontwikkeling en zingeving bevorderen en het kan stimuleren tot bewegen.

Groen in en om de stad verbetert het milieu, zorgt voor een rijke biodiversiteit, vermindert luchtvervuiling, zorgt voor waterberging, dempt geluidshinder en verkoelt in warme perioden. Kortom, groen is essentieel voor een klimaatbestendige, duurzame en gezonde leefomgeving.

Het belang van groen in de omgeving wordt steeds meer onderkend. Zo adviseert de Gezondheidsraad om in en rond steden meer groen voor recreatie aan te leggen. De Omgevingswet biedt gemeenten de gelegenheid om dit groen in te passen in hun plannen voor een gezonde, duurzame en klimaatbestendige stad (Advies Gezondheidsraad, 2017).

Gezondheid

Onderzoekers hebben onder andere aangetoond dat mensen gezonder zijn als de woonomgeving meer groen bevat. Zo hebben kinderen in groene wijken bijvoorbeeld vijftien procent minder vaak last van overgewicht en krijgen kinderen in arme groene wijken 10 procent minder vaak Ritalin voorgeschreven dan kinderen in even arme, maar duidelijk minder groene wijken. Uit onderzoek blijkt ook dat het in een groene omgeving makkelijker is om een gezonde leefstijl met veel lichaamsbeweging vol te houden. (O.a. Wageningen University and Research (2018), *Zeven redenen om te investeren in een groene stad*)

Sociale cohesie

Daarnaast draagt groen bij aan de sociale cohesie, doordat het een locatie kan zijn waar buurtgenoten elkaar op een laagdrempelige manier kunnen ontmoeten en zich samen actief kunnen inzetten voor hun leefomgeving. Wijken waar bewoners meer contact hebben, hebben doorgaans minder last van verloedering, overlast en criminaliteit. (WUR (2018), *Zeven redenen om te investeren in een groene stad*)

Economie

Bedrijven vestigen zich graag in een groene omgeving en onroerend goed is er gewilder, waardoor de economische groei van een stad wordt versterkt. Onderzoek heeft aangetoond dat groen de waarde van huizen en kantoren in de omgeving verhoogt. Een goed overzicht van de waarde van groen in de leefomgeving is onder andere te vinden in *'Waarom wij natuur nodig hebben. Factsheet Natuur & Gezondheid'* (2013) van het IVN.

Bijzondere aspecten van de locatie

De algemene situatie van het voormalige Visioterrein en de visie op de inrichting ervan zijn beschreven in de Vestingvisie Grave.

Voor de inrichtingsvoorstellen in dit document is - in aanvulling op en ter uitwerking van de Vestingvisie - ook gekeken naar de specifieke locatieaspecten van het terrein. Deze specifieke kenmerken vormen een richtsnoer en bieden kansen voor een zinvolle invulling vanuit maatschappelijk en cultuurhistorisch perspectief, die tevens de natuurwaarden van het terrein versterkt.

Scholen

Een bijzonderheid is dat direct ten zuiden van het voormalige Visioterrein drie scholen liggen: basisschool Brede School Oost, middelbare school Merlet College en Visio Onderwijs Grave. Deze situatie biedt unieke kansen voor natuurbeleving en natuureducatie voor de leerlingen van deze scholen. Alle gepresenteerde ideeën zijn nadrukkelijk geschikt voor dat doel. Bovendien kunnen de leerlingen een actieve rol spelen in de aanleg en het beheer van de verschillende onderdelen van het park.

Visio Onderwijs Grave biedt onderwijs aan leerlingen met een visuele beperking. In alle inrichtingsvoorstellen is aandacht voor de beleving door deze doelgroep. In veel gevallen kunnen zij de natuur en cultuurhistorie ervaren door middel van voelen, horen en ruiken. Daarnaast kunnen er speciale excursies of wandelingen worden georganiseerd voor deze doelgroep.

Stadscentrum

In het oude centrum van Grave is weinig ruimte voor groen. Woningen hebben vaak geen of slechts een kleine tuin. Voor de inwoners van het centrum is het voormalige Visioterrein dan ook een aantrekkelijk uitloop- en speelgebied. Als bij de inrichting rekening gehouden wordt met deze functie van het terrein, kan dat het woongenot in het centrum versterken en de kan de oude stad mogelijk aantrekkelijker worden voor gezinnen met kinderen.

De inwoners van het centrum kunnen nauw betrokken worden bij de inrichting en het beheer van het terrein.

Boomgaard

Tot halverwege de jaren 60 van de vorige eeuw was een groot deel van het terrein in gebruik als boomgaard, zoals te zien op de topografische kaart uit 1965.

Figuur 1 - Topografische kaart 1965 (gestippelde gronden zijn boomgaarden)

Bij de nieuwbouw van het blindeninstituut in de jaren 60 zijn de meeste fruitbomen verdwenen. Alleen in het zuidoostelijke deel van het voormalige Visioterrein is een aantal bomen blijven staan. Bij een storm in 2017 zijn meerdere van deze bomen gesneuveld.

Fruitbomen werden vroeger vaak op vestingwallen aangeplant. Het past dan ook helemaal binnen de Vestingvisie om deze relictten van de boomgaarden te restaureren en de cultuurhistorische waarde en de natuurwaarde ervan te ontwikkelen.

De *Stichting behoud en herstel historisch groen Grave* is onder meer opgericht voor het behoud en beheer van oude boomgaarden in Grave. De stichting wil zich in het bijzonder inzetten voor de bestaande en nieuw aan te planten fruitbomen op het voormalige Visioterrein.

Figuur 2 - Restant van voormalige hoogstamboomgaard

Vestingwerken

Het terrein ligt tegen de oude vestingwerken van Grave. Zoals in de Vestingvisie aangegeven, is het de bedoeling om deze vestingwerken weer beter beleefbaar te maken. Met grondwerk zouden vorm en contouren van het vroegere bastion Hartenaas en de naastgelegen ravelijnen weer teruggebracht kunnen worden. De voormalige grachten rond het bastion kunnen – zo lang ze nog niet worden hersteld - door middel van hagen worden gemarkeerd.

In de uitwerking van de Vestingvisie is een parkeervoorziening gepland op bastion Hartenaas, direct aan de Elizabethstraat. Rond en op het parkeerterrein kunnen hagen en bomen worden aangeplant, zodat het terrein wordt ingepast in de vestingwerken. Deze hagen spelen dan tevens een rol voor de flora en fauna.

Museum en Hampoort

Aan de rand van het voormalige Visieterrein ligt de Hampoort, waarin het Graafs Museum is gevestigd. In dit museum wordt de historie van Grave zichtbaar gemaakt en worden veel educatieve activiteiten georganiseerd. Op het buitenterrein bij het museum is een archeologische tuin aangelegd waar kinderen zelf kunnen ervaren wat het is om archeologische opgravingen te doen.

Schuttersgilde

Het Cloveniersgilde heeft zijn thuisbasis in de Hampoort. Voor het gilde zou een schutterijterrein in de nabijheid van de Hampoort kunnen worden ingericht.

Kazematten

Aan de zuidelijke rand van het voormalige Visioterrein liggen drie kazematten van de Peel-Raamstelling. Deze kazematten hebben cultuurhistorische waarde en kunnen zichtbaar en beleefbaar gemaakt worden.

Waterpartijen

In het terrein ligt een vijver met deels erg steile oevers en omzoomd met een opgaande boom- en struikenbegroeiing. Deze vijver is een relict van een tuin van het voormalige rustoord. In de huidige situatie is de vijver niet kindvriendelijk en is herinrichting gewenst.

Figuur 3 - Vijver van het voormalige rustoord

In het verleden lagen er grachten rond de vestingwerken. De laatste restanten daarvan zijn halverwege de jaren 60 van de vorige eeuw gedempt bij de nieuwbouw van het toenmalige blindeninstituut. Alleen voor de Hampoort is een kleine waterpartij intact gebleven. Met het herkenbaar maken van de vestingwerken – zoals ook vastgelegd in de Vestingvisie – kunnen ook de voormalige grachten (deels) worden teruggebracht. Het zou interessant zijn om in ieder geval als eerste stap het gedeelte voor de Hampoort weer te herstellen. Vanuit cultuurhistorisch oogpunt levert dit een waardevol beeld op en ook ecologisch gezien is dit een verrijking voor het terrein.

Op sommige plaatsen zijn vochtige laagten aanwezig in het terrein. Deze plaatsen lenen zich uitstekend voor de aanleg van poelen.

Dassenburcht

Heel bijzonder is de aanwezigheid van een dassenburcht in deze stedelijke omgeving. De burcht ligt in de zuidwesthoek van het terrein, dat ter plaatse is afgeschermd met een omheining om verstoring tegen te gaan.

Houtopstanden

Op het terrein staan tal van markante, waardevolle bomen. Er zijn echter ook houtopstanden die om verschillende redenen minder waardevol zijn en die eventueel plaats kunnen maken voor andere al dan niet groene elementen.

Figuur 4 - Markante linde

Foerageergebied voor typische soorten van stedelijk gebied

Het voormalige Visioterrein is in zijn huidige vorm ongetwijfeld al foerageergebied voor dieren die gebonden zijn aan stedelijk gebied, zoals gierzwaluw en vleermuizen. Verdere natuurlijke inrichting van het terrein kan deze functie versterken.

Bouwstenen

Boomgaard

Algemeen

Hoogstamfruitbomen in volle bloei zijn zeer aantrekkelijke elementen in het landschap. Vroeger werden ze veel op boerenerven aangeplant, maar ook op vestingwerken rond steden. Tegenwoordig worden ze gewaardeerd als historisch sieraad in het landschap. Daarnaast zijn hoogstamboomgaarden van belang voor het behoud van historische fruitrassen, die de afgelopen eeuw in vergetelheid zijn geraakt omdat ze economisch gezien niet kunnen concurreren met de huidige commerciële rassen.

De bomen vragen om een vakkundige snoei. Het resultaat op lange termijn zijn prachtig bloeiende bomen en natuurlijk het fruit. De bloesem trekt hommels, bijen en vlinders aan, die voor de bestuiving zorgen. In oude hoogstamfruitbomen ontstaan holten, waarin soorten als steenuil en gekraagde roodstaart kunnen broeden. Een mooie haag om de boomgaard maakt het geheel nog aantrekkelijker. Een gemengde haag biedt extra mogelijkheden als nestgelegenheid voor vogels.

Inrichting

- Behoud bestaande bomen
- Aanplant nieuwe bomen van historische fruitrassen
- Omzoming met hagen en eventueel deels met hekwerk
- Nestkasten

Educatie

- Informatieborden; voorstel is om deze en ook de borden elders op het terrein tevens in braille uit te voeren voor bezoekers met een visuele beperking (in relatie tot nabijheid van Visio Onderwijs Grave)
- Excursies/educatieve activiteiten in de boomgaard

Waarden

Cultuurhistorie

- Behoud van het historische beeld van fruitbomen op vestingwallen
- Behoud van oude boomgaarden en oude fruitrassen op deze locatie

Biodiversiteit

Fruitbomen, hagen en grasland onder bomen vormen biotoop voor insecten, vogels, kleine zoogdieren, amfibieën; valfruit is in het bijzonder van belang voor de dassen in het gebied

Educatie

Leren over hoogstamboomgaard, fruitbomen, oude fruitrassen, oogsten en verwerken van fruit

Beleving

Bloesem, fruit, dieren in de boomgaard (ook door middel van ruiken en voelen van bloesem, fruit, bomen, luisteren naar vogels, etc.)

Sociaal contact: onderhouden van boomgaard, snoeien, oogsten

Geurtuin

Algemeen

Een geurtuin is een tuin met planten die vooral geselecteerd zijn op hun geur. Het kan daarbij gaan om bloesem, bloemen, kruiden met geurend blad, houtachtigen met een speciale geur, etc. Voor visueel gehandicapten is de geur een relatief belangrijk aspect van de beleving van de plant. Met het oog op de nabijheid van Visio Onderwijs Grave zou een geurtuin dan ook een aantrekkelijk en zinvol element in dit terrein kunnen zijn.

Inrichting

- Tuin met geurende planten (kruidachtigen, struiken, bomen), variatie door het jaar heen
- Voor visueel gehandicapten toegankelijke paden

Educatie

- Informatieborden (ook braille)
- Excursies/educatieve activiteiten in de geurtuin

Waarden

Cultuurhistorie

-

Biodiversiteit

Geurtuin is biotoop voor insecten, vogels, kleine zoogdieren

Educatie

Leren over geurende planten, insecten etc.

Beleving

Natuurbeleving met accent op geur

Wandel-/belevingsroute

Algemeen

Om zoveel mogelijk mensen de gelegenheid te bieden om de natuur en cultuurhistorie van het voormalige Visioterrein te ervaren, kunnen er wandelpaden worden aangelegd met informatieborden. De paden zijn bedoeld voor een ontspannen wandeling in een groene omgeving. Wie wil, kan zich verdiepen in de informatie op de borden en zo meer te weten komen over het terrein. Vanzelfsprekend lenen de paden zich ook voor excursies en rondleidingen voor verschillende doelgroepen.

Inrichting

- Wandelpaden langs de verschillende delen van het voormalige Visioterrein: boomgaard, poel, bijenhotel, bijenkasten, natuurspeeltuin en cultuurhistorische objecten etc.
- (Half)verharding die goed begaanbaar is voor visueel gehandicapten, rolstoelen, kinderwagens, ter vervanging van de bestaande rommelig aandoende mix van verhardingen; daarnaast kan gedacht worden aan enkele struipaden door de kruidenweides
- Mogelijkheden voor mensen met een visuele beperking om natuur en cultuurhistorische objecten fysiek te ervaren (voelen, horen, ruiken): bomen, planten, bodem etc.
- Eventueel (delen) in te richten als blotevoetenpad met verschillende soorten ondergrond (verhard, onverhard, gras, modder etc.)
- Enkele zit-/picknickbanken
- Specifieke hondenuitlaatplek (om overlast elders in het terrein tegen te gaan)

Educatie

- Informatieborden (ook braille)
- Excursies/begeleide wandelingen met aandacht voor natuur en verhalen over het verleden van Grave (zie ter inspiratie artikel Trouw in bijlage 1)

Waarden

Cultuurhistorie

Beleving van het zicht op de vestingwerken

Biodiversiteit

-

Educatie

Kennismaking met natuur en cultuurhistorie door zelf te ontdekken

Beleving

Genieten van de buitenlucht, het weer, ruimte, ontspanning

Kennismaking met en beleving van natuur en cultuurhistorie (ook door middel van voelen, horen, ruiken)

Bijenstal

Algemeen

Een bijenstal is een gebouwtje of overkapping waarin bijenkasten worden geplaatst die door een imker worden beheerd. De honingbijen uit deze kasten zoeken nectar in de directe omgeving en produceren honing die de imker zal verzamelen. In het voormalige Visioterrein zijn al nectarplanten aanwezig (o.a. lindebomen, fruitbomen); verdere natuurlijke inrichting van het terrein zal de nectarvoorraad nog vergroten.

De stadsimker uit Grave heeft al interesse getoond voor het plaatsen en het beheer van bijenkasten.

Inrichting

- Op educatie ingerichte bijenstal voor honingbijen (met veilige mogelijkheid om de bijen van dichtbij te bekijken)

Educatie

- Informatieborden (ook braille)
- Educatieve activiteiten door imker

Waarden

Cultuurhistorie

-

Biodiversiteit

-

Educatie

Het leven van de honingbij is van nabij te volgen; leren over het houden van bijen en de productie van honing

Beleving

Beleving van natuur, bijen

Insectenhotel

Algemeen

Naast de honingbij komen er in ons land maar liefst 358 soorten wilde, vaak solitair levende bijen voor. De helft daarvan wordt bedreigd. En dat terwijl ze heel belangrijk zijn voor onze voedselvoorziening. Tachtig procent van onze eetbare gewassen is afhankelijk van bestuiving door bijen en andere insecten. Wilde bijen zijn dus cruciaal voor de productie van ons voedsel.

De grootste bedreiging waar de wilde bij mee te kampen heeft is gebrek aan voedsel en nestgelegenheid. Dit is een direct gevolg van de intensieve grootschalige landbouw, de verstedelijking en het strakker en efficiënter beheer van ons groen (bijvoorbeeld strakke gazons, bermen zonder bloemen). Wilde bijen kunnen een handje geholpen worden door het aanbieden van (kunstmatige) nestgelegenheid en een bij-vriendelijk beheer van groene terreinen. Actuele initiatieven als 'Nederland Zoemt' zetten zich in voor meer voedsel en nestgelegenheid voor wilde bijen.

Het voormalige Visioterrein leent zich bij uitstek om ruimte te geven aan wilde bijen en nestgelegenheid te creëren. Daarvan zullen ook hommels en vlinders meeprofitieren. Het is dan ook zinvol om een insectenhotel in de nabijheid van de voorstelde vlindertuin te plaatsen (zie bouwsteen 'Vlindertuin').

Inrichting

- Insectenhotel als markant object in het terrein (hout, steen) (kunstmatige nestgelegenheid)
- Kaal zand voor insecten die in zand nestelen (natuurlijke nestgelegenheid)
- Nectarplanten in de omgeving, op ooghoogte of lager, voor beleving door bezoekers

Educatie

- Informatieborden (ook braille)
- Excursies/educatieve activiteiten over insecten en bedreiging, hun rol voor bestuiving en als voedselbron/predator van andere dieren etc.

Waarden

Biodiversiteit

Meer leefmogelijkheden voor diverse insectensoorten

Cultuurhistorie

-

Educatie

Leren over insecten en hun rol in het ecosysteem en hun belang voor de mens

Beleving

Insecten zien, horen

Poel

Algemeen

Mits gelegen op een goede plek kan een poel uitgroeien tot een oase waar soorten als kikkers, salamanders en libellen naar hartenlust kunnen leven. Veel diersoorten, waaronder deze amfibieën en libellen, zijn voor hun voortbestaan afhankelijk van stilstaand water. Zonder kleine watertjes kunnen ze niet overleven. Het oorspronkelijke leefmilieu van deze soorten is op veel plaatsen verdwenen door verstedelijking en de rationele inrichting van het agrarisch gebied. Voor zwaluwen en vleermuizen zijn poelen een belangrijke voedselbron. Weer andere soorten gebruiken poelen als was- en drinkplaats.

Inrichting

- De vochtige laagten in het terrein lenen zich naar verwachting zeer goed om ondiepe poelen te graven; nader bodemonderzoek moet uitwijzen welke plaats(en) het meest geschikt zijn
- Vervolgens poelen graven die zich verder natuurlijk ontwikkelen

Educatie

- Informatieborden (ook braille)
- Excursies/educatieve activiteiten over leven in en rond de poel, bv. volgen van levenscyclus van kikkers

Waarden

Biodiversiteit

Biotoop voor planten en dieren van water en oever (libellen, kikkers, salamanders)

Versterking natuurfunctie, stapsteen in netwerk

Cultuurhistorie

-

Educatie

Leren over leven in en rond de poel

Beleving

Natuurbeleving (o.a. ook horen van kwakende kikkers)

Bloemrijk grasland

Algemeen

Met bloemrijk grasland wordt bedoeld: een weide die bestaat uit een grote variatie van grassen en kruiden. Een kruidenrijk, schraal grasland is onderhoudsvriendelijk en draagt bij aan de biodiversiteit doordat het leefruimte biedt aan insecten, kleine zoogdieren en amfibieën. Delen van het terrein kunnen vaker gemaaid worden als dat wenselijk is voor andere doeleinden (evenementen, speelveld, picknickweide, foerageergebied voor dieren etc.)

Inrichting

Betreft het hele terrein buiten de bijzondere onderdelen en vestingwerken

- Waar mogelijk terrein bewerken en inzaaien met bloem-/kruidenrijk mengsel, afgestemd op bodem en waterhuishouding
- Delen korter maaien als speel- of recreatieveld/evenementenveld
- Delen maaien ten behoeve van de das, die graag foerageert op korter gemaaid grasland

Educatie/beleving

- Eventueel enkele informatieborden over vegetatie en dierenleven (insecten, vogels, kleine zoogdieren)
- Verder geen specifieke educatieve activiteiten; natuur beleven door zelf te ervaren

Waarden

Cultuurhistorie

Vrij schootsveld rond vestingwerken, vrij zicht op bastion en ravelijnen

Biodiversiteit

Kruidenrijk grasland is waardevolle biotoop voor insecten, vogels, kleine zoogdieren en amfibieën

Educatie

Vooraf natuur ontdekken door zelf te ervaren

Beleving

Ontspanning, recreatie

Beleving door visueel gehandicapten

Voelen vegetatie, luisteren (insecten, vogels)

Vlindertuin

Algemeen

Een vlindertuin is een tuin of terrein met veel verschillende nectarplanten voor vlinders en rupsen, beschutte zonnige schuilplekjes en eventueel een kast waarin vlinders kunnen overnachten en overwinteren. Een tuin die optimaal is ingericht voor vlinders, is ook aantrekkelijk voor bijen en andere insecten. In combinatie met de eerder genoemde bijenstal en insectenhotel, biedt de aanleg van een vlindertuin goede kansen voor een gevarieerde insectenpopulatie.

Inrichting

Een gedeelte van het terrein beplanten met nectarplanten; beplantingsplan zodanig samenstellen dat er altijd bloeiende planten zijn. Inrichten van beschutte hoekjes, plaatsen vlinderkast.

Educatie

- Informatiebord(en) over vlinders en bijen
- Excursies, lessen

Waarden

Cultuurhistorie

-

Biodiversiteit

Een vlindertuin met een diversiteit aan planten en milieus (hoog-laag, vochtig-droog, beschut-zonnig etc.) is van grote waarde voor allerlei insecten, die op hun beurt het voedsel zijn voor vogels, amfibieën en kleine zoogdieren

Educatie

Leren over het leven van insecten en de waarde van insecten voor de mens

Beleving

- Genieten van vlinders en andere insecten
- Genieten van kleur en geur van de bloemen

Natuurspeeltuin

Algemeen

Het is voor kinderen zeer leerzaam, ontspannend en gezond om vrij in de natuur te kunnen spelen. Zoals in de inleiding beschreven heeft het directe fysieke contact met de natuur veel positieve effecten op de ontwikkeling van kinderen. Bovendien leren zij zo spelenderwijs de natuur kennen. Een terreintje waar zij naar hartenlust kunnen klauteren, graven, ravotten, zich verstoppen, met water en zand spelen, nat en vies worden, met planten en dieren in aanraking komen etc. is dan ook een aantrekkelijke en zinvolle bouwsteen in de inrichting van het voormalige Visioterrein.

Inrichting

- Aanleg natuurlijk speelterrein
- Enkele houten speeltoestellen
- Waterpartijen/stroompjes
- Open plekken met zand
- Klimbomen
- Dichte doornloze struiken

Educatie

- Geen specifieke educatieve activiteiten

Waarden

Cultuurhistorie

-

Biodiversiteit

-

Educatie

Natuur ontdekken door zelf te ervaren

Beleving

Ontspanning, recreatie

Bijlage 1

Trouw

Natuur ruiken, voelen, horen -maar niet zien

Majda Ouhajji – 11 april 2012

Ook mensen die niet of slecht kunnen zien, kunnen soms intens van de natuur genieten. Op speciale excursies ervaren zij stenen, bomen en duinen met alle zintuigen die ze hebben.

Op het eerste gezicht lijkt het een normale excursie op natuurterrein de Loenermark, nabij Apeldoorn. Boswachter John ter Horst loopt voorop en een kleine groep volgt hem. Maar een aantal mensen houdt een blindenstok vast. Voorzichtig, aan de arm van een familielid of begeleider, proberen ze de takken die uit de grond steken te vermijden.

Een wandeling voor mensen die niet goed of helemaal niet kunnen zien, betekent veel gebruik maken van andere zintuigen. De geur van eik en jeneverbes wordt opgesnoven. Handen bestasten de sprietten van de rus, een grassoort. En er wordt aandachtig geluisterd naar het getjilp van roodborstje en tjiftjaf. Boswachter Ter Horst excuseert zich al aan het begin van de wandeling: "Ik zal proberen niet te vaak 'je ziet hier' te gebruiken, maar soms kan ik niet anders."

De organisatie ligt in handen van het Rode Kruis. Adviseur Hanneke Verweij: "We hoorden dat veel blinden en slechtzienden thuiszitten en soms nauwelijks de deur uit komen. Dit kan voor hen een duwtje in de rug zijn - en een leuk dagje uit."

Uit de deelnemers aan deze excursie blijkt dat in elk geval niet: zij zijn geen van allen thuisblijvers. Allemaal wandelen ze graag in de natuur, en doen dat, ondanks hun handicap, ook regelmatig. Gert ten Have bijvoorbeeld, is dol op het bos: "Je ruikt de frisse lucht en hoort als het ware het

blad groeien. Het geeft je een gevoel van vrijheid. Ik ben niet altijd blind geweest, dus ik weet wat ik mis." De slechtziende Constant van Dedl wandelt graag op fietspaden. "Het voordeel daarvan is dat ik via de fietspadenstoelen de weg makkelijk kan terugvinden. Als ik er dicht bij ga staan, kan ik net lezen wat er op staat."

Ria van het Erven is samen met haar vriendin Anneke mee op de tocht. Samen lopen ze vaak in de natuur. Anneke hoopt meer op te steken over het wandelen met alle zintuigen, zodat ze haar vriendin voortaan beter kan begeleiden.

Het eerste wat de deelnemers mogen voelen is een lammetje van vijf weken oud bij een schaapskooi. Ter Horst leidt de hand van Johanna Boerman voorzichtig naar het beestje, dat wordt gedragen door een herderin. "Voelt u? Hier is de rug en hier het hoofdje. En merkt u dat aan zijn oor? Daar hebben ze allemaal een nummer."

Terwijl Ter Horst de rest van de groep meer over de schapen vertelt, wandelt Boerman iets van de groep af en wordt meteen begroet door twee schapen. Voorzichtig voelt ze aan hun koppen. "Wat zijn ze groot! Het is geweldig om de dieren te voelen, nu ik ze niet meer zo goed kan zien."

De boswachter vertelt uitgebreid en enthousiast over de omgeving. Hoe het er nu uitziet, hoe het er vroeger uitzag, inclusief spookverhalen die de ronde doen. Zoals het verhaal van Gloeiende Gerrit, dat dateert uit de achttiende eeuw. Hij woonde samen met zijn broer en beiden hadden een oogje op hetzelfde meisje. Helaas voor Gerrit ging zijn broer er met haar vandoor. Verteerd door jaloezie stak Gerrit tijdens de huwelijksnacht het huis van het jonge stel in brand, waarbij ze in de vlammen omkwamen. Nog steeds zou Gloeiende Gerrit in de omgeving van de Loenermark rondspoken.

Ter Horst vertelt hoe de zandheuvelds er uitzien ("Ik weet niet of u zich kunt voorstellen hoe duinen er uitzien...") en hoe de omgeving zo is geworden. Ter Horst: "Er is genoeg te vertellen. Ik probeer ze een idee te geven hoe het landschap is." Hij laat de wandelaars aan een steen voelen. "Deze ligt hier al sinds de IJstijd. Aan de zijkant is hij gerafeld, maar doordat de steen zo lang is blijven liggen, is hij hier helemaal glad."

Rietje Groenevelt tast voorzichtig naar een eik. Als ze hem gelokaliseerd heeft, gaat ze met haar gezicht dicht tegen de boom staan. De geur van looizuur moet ze ruiken, volgens Ter Horst. "Het ruikt muffig", vindt ze. Iets verderop breekt de boswachter een takje van de jeneverbes en laat deze rondgaan, met een waarschuwing dat die stekelig is. Deze moet naar menthol ruiken, maar niet iedereen herkent dat erin.

De wandeling duurt twee uur, en stopt weer bij de schaapskooi. Rietje Groenevelt vond het een fijne ervaring: "Een boswandeling, maar dan met meer ruiken en voelen." Gert ten Have had liever nog wat steviger doorgewandeld, maar vindt het fijn dat hij nu meer van de omgeving weet. "Je hoort wat er allemaal om je heen staat. En van een steen kan Ter Horst nog een verhaal maken, dat is geweldig!"

[...]

Bijlage 2

Uit: Biodiversity Biotoopfactsheet (Hoogstam)boomgaard

(Hoogstam)boomgaard

Omschrijving:

Aanleg: Een hoogstamboomgaard is een traditionele boomgaard met hoge fruitbomen die een takvrije stam en breed ontwikkelde kroon hebben. De eerste dwarstakken beginnen op een hoogte van 1,75 tot 2 meter. Onder de bomen groeit gras. De bomen staan zo ver uit elkaar dat de kronen elkaar niet raken en het gras nog kan worden benut voor het vee. In het rivierengebied komen op kleigebieden nog veel huis- en boerenboomgaarden met hoogstamfruitbomen voor. Ook binnen woonkernen en op landgoederen zijn wel hoogstamboomgaarden te vinden. Afhankelijk van het type fruitboom en het gewenste beeld worden de bomen aangeplant in een raster met een onderlinge afstand van 7 tot 12 m. Bijenkasten worden vaak bij hoogstamboomgaarden geplaatst voor bestuiving van de bloesems en de productie van honing. Voor vogels kunnen er nestkasten opgehangen worden. Het zaaien van een bloemenmengsel onder de bomen zorgt voor de aanwezigheid van waardplanten voor insecten en geeft een fraai beeld.

Beheer: Om een goede fruitopbrengst te verkrijgen moeten de fruitbomen vakkundig gesnoeid worden. Vaak vindt in hoogstamboomgaarden beweiding met schapen plaats. Eén keer maaien van de vegetatie met afvoer, rond 1 juli, vermindert de biomassa van de kruidlaag en bevordert de plantvariatie. Ongemaaide hoeken bieden uitwijkmogelijkheden voor insecten.

Voorbeeldsoorten:

Flora: Grassen (glanshaver, ruw beemdgras) en kruiden (fluitenkruid, scherpe boterbloem, pinksterbloem) groeien in de kruidlaag. De fruitbomen zelf (appel, peer, kers, pruim, kweepeer) hebben naast een natuurwaarde, ook een

cultuurhistorische waarde (oude fruitrassen). De boomstammen zijn geschikte plaatsen voor mossen en korstmossen.

Fauna: Een hoogstamboomgaard biedt een schuilplaats, nestelplaats en voedselbron voor kleine zoogdieren (muizen, konijn, mol, bunzing, woelrat, boomarter, hermelijn), vleermuizen, vogels (steenuil, koolmees, zanglijster, kleine bonte specht, bonte vliegenvanger) en insecten (bijen, hommels, vlinders). Insecten spelen een belangrijke rol bij de bestuiving. Aan de andere kant kunnen plaaginsecten het fruit of de bladeren van de bomen beschadigen. Biologische bestrijding kan hiervoor een oplossing bieden. Nuttige insecten die tegen plaaginsecten ingezet worden zijn o.a. gaasvlieg, oorworm, sluipwesp, lieveheersbeestje, fluweelmijt en roofvlieg.

Kosten

Aanlegkosten: € 220 - € 270 / are

Beheerkosten: € 60 - € 74 / are / jaar

Meer informatie Een hoogstamboomgaard is een traditionele boomgaard met hoge fruitbomen.

Gebruikte literatuur/websites www.encyclo.nl, www.ijselboomgaarden.nl, www.chbeheer.nl, www.hoogstamboomgaard.be, www.hoogstamboomgaard.nl

[...]

BiodiverCity ©2011.